

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอโดยเรียงตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิด ทฤษฎี และหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท

2.1.1 ความหมายของการพัฒนาชนบท

2.1.2 วัตถุประสงค์ของการพัฒนาชนบท

2.1.3 หลักการพัฒนาชนบท

2.1.4 ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาชนบท

2.1.6 แผนพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7

(2535-2539)

2.2 โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.)

2.3 การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2.4 สภาพการดำเนินงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น

2.5 วิธีดำเนินการพัฒนาชนบทระดับโรงเรียน

2.6 กระบวนการดำเนินการจัดโรงเรียน เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนเขตชนบท

2.7 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาในฐานะผู้นำท้องถิ่น

2.8 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาในฐานะผู้ประสานงาน

2.9 การให้บริการแก่ชุมชน

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ทฤษฎี และหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท

2.1.1 ความหมายของการพัฒนาชนบท

ธนาคารโลก (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525) องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศได้ให้คำนิยามการพัฒนาชนบทว่า "เป็นยุทธวิธีที่กำหนดขึ้น เพื่อปรับปรุงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนโดยเฉพาะเจาะจงกลุ่มหนึ่งคือ คนจนในชนบท"

Lowermilk และ Laitos (อ้างถึงใน บุญเหลือ บุญพามาลา, 2531) กล่าวว่า "การพัฒนาชนบทเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ในลักษณะที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ประชาชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง"

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) กล่าวว่า "การพัฒนาชนบท หมายถึง กระบวนการใด ๆ ก็ตามที่กระทำโดยตั้งใจ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทส่วนใหญ่"

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2528) การพัฒนาชนบทหมายถึง การดำเนินการใด ๆ ที่กระทำโดยตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชนบท

สนิท สัมครการ (2524) กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาชนบทไว้ว่า "เป็นการนำความเปลี่ยนแปลงบางประการหรือหลายประการมาสู่ชนบท โดยผู้นำการเปลี่ยนแปลงปรารถนาที่จะทำให้ชาวชนบทได้รับประโยชน์ จากการดำรงชีวิตแบบใหม่ รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากวิชาการใหม่ ๆ เครื่องอำนวยความสะดวกสบายแบบใหม่ ๆ ในขนาดหรือระดับใกล้เคียงกับชาวเมืองได้รับอยู่"

ณัฐพล จันทรไชย (2527) สรุปว่า การพัฒนาชนบท คือ การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยอาศัยอยู่ในชนบท และทำให้กระบวนการพัฒนานั้นเป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง

กระมล ทองธรรมชาติ (2529) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาชนบทมีมิติที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ มิติของการพัฒนาจิตใจ มิติของการพัฒนาสังคมและมิติของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

เกรียงศักดิ์ ศรีลาพัฒน์ (2530) ได้สรุปว่า "การพัฒนาชนบทเป็นการพัฒนาออก
เขตเทศบาล เพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น โดยร่วมมือกันวางแผนปฏิบัติ
งานอย่างมีขั้นตอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้"

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาชนบท หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมเพื่อปรับปรุง หรือยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท ให้มีความสามารถดำเนิน
การได้ด้วยตนเอง

2.1.2 วัตถุประสงค์ของการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความสามารถของคนในชนบท เพื่อให้
ชาวชนบทสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น โดยให้ความเข้าใจแก่เขา ชักชวนและให้โอกาส
เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างถาวร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดวัตถุประสงค์
ของการพัฒนาชนบทไว้ว่า เพื่อให้ประชาชนที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมมีคุณภาพ
ที่ดีกว่าเดิม และสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น ตลอดจนให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพ
เศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเหมาะสม

องค์กรธนาคารโลก ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชนบทว่า เพื่อปรับปรุง
ประสิทธิภาพการผลิต การสร้างงานและเพิ่มการมีงานทำให้มากขึ้น เพื่อให้ประชาชนกลุ่ม
เป้าหมาย มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งเพิ่มระดับที่ยอมรับขั้นต่ำของมนุษย์ในเรื่องของอาหาร ที่อยู่
อาศัย การศึกษาและสุขภาพ การดำเนินงานกิจกรรมทุกอย่าง ต้องส่งผลหรือมีส่วนร่วมทำให้
เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศดีขึ้น

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาชนบทมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชน สามารถพึ่งตนเองใน
ทางเศรษฐกิจ สามารถแก้ปัญหาตนเองและส่วนรวมได้ เพื่การดำรงชีวิตอย่างมีสุข และพร้อมที่
จะร่วมมือกันสร้างสรรค์ความเจริญเติบโตให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง

2.1.3 หลักการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทมีหลักการที่สำคัญ คือ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนกับบทบาทและการสนับสนุนของรัฐอย่างเหมาะสม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อริเริ่มการเพิ่มผลผลิต ภายใต้การชี้แนะ และการสนับสนุนจากรัฐบาล เพื่อให้โครงการของรัฐสามารถบรรลุวัตถุประสงค์

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2525) ได้เสนอหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทไว้ดังนี้

- 1) การพัฒนาชนบทต้องยึดความต้องการพื้นฐานของคนเป็นหลัก
- 2) การพัฒนาชนบทต้องริเริ่ม ดำเนินการโดยประชาชน
- 3) โครงการและหลักการทำงานของประชาชน ต้องใช้หลักการให้ประชาชน

พึ่งตนเอง และการเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

- 4) โครงการและกิจกรรมการพัฒนาต้องสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม และความ

พร้อมของชุมชน

- 5) การพัฒนาชนบทต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

ทวี ทิมขำ (2528) ได้เสนอหลักการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้ คือ

- 1) หลักการช่วยเหลือตนเอง คือ สนับสนุนให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้
- 2) หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้
- 3) หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานใด ๆ ทุกคนจะมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน

4) หลักการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น เพราะผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่มีผู้ให้ความเคารพนับถือไว้วางใจ หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และการตัดสินใจของมหาชนในชุมชนด้วย

5) หลักความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่นมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึง หรือต่างไปจากชุมชนอื่น

6) หลักการประเมินผล ย่อมเป็นหลักการที่ดีของทุกโครงการหรือกิจกรรม จากการทำได้มีการประเมินผลงานภายหลังได้ดำเนินการไปแล้วชั่วระยะหนึ่ง

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลัก 10 ประการในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

- 1) ในการพัฒนาชุมชน ถือว่าบรรดากิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนนั้นเพื่อชุมชน ฉะนั้นโครงการต่าง ๆ จึงให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
- 2) การพัฒนาชุมชนเป็นการทำให้ความเป็นอยู่ในท้องถิ่นชนบทดีขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่
- 3) การเปลี่ยนแปลงท่าที และทัศนคติของประชาชนนั้นมีความสำคัญ เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุ
- 4) มีวัตถุประสงค์มุ่งที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างมากในกิจกรรมของชุมชนนั้น
- 5) การพัฒนาชุมชนจะต้องยึดหลักที่จะใช้การกระตุ้นใช้วิธีการที่จะแสดงให้เห็นปรากฏแก่ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น และฝึกอบรมบรรดาผู้นำชุมชนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นโครงการใดก็ตาม
- 6) ผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนจะต้องมีความเชื่อ ให้การยอมรับนับถือต่อบทบาทของสตรีและเยาวชนที่จะช่วยกันร่วมในโครงการ
- 7) โครงการช่วยเหลือตนเองของชุมชน ถ้าจะให้เกิดผลอย่างเต็มที่แล้วจะต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างจริงจังจากรัฐบาล
- 8) รัฐบาลจะต้องมีนโยบายแน่นอน มีการบริหารอย่างมีระบบ โดยเฉพาะมีการบรรจุคน ฝึกอบรมคน มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและในระดับชาติ ตลอดจนกระทั่งมีการวิจัยและการประเมินผล เพื่อความสำเร็จโดยส่วนรวมของงานพัฒนาชุมชน
- 9) ให้องค์กรอาสาสมัคร องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนด้วย
- 10) การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องถือว่าความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่นทั่ว ๆ ไปจะต้องมีความก้าวหน้า

2.1.4 ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นพลังที่สำคัญที่จะคลอบคลำให้งานบรรลุผลสำเร็จสมดังความมุ่งหมายได้ จำเป็นต้องอาศัยการรวมพลังของประชาชน การพัฒนาในด้าน

เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกด้านพร้อมกัน ดังนั้น ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน จึงยึดถือว่า "ถ้าเรายังช่วยให้ประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนา หรือความสุขในชีวิตให้มากเท่าไร ก็ยังเป็นสิ่งที่ดั่งใจเท่านั้น และการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ก็ถือเป็นหน้าที่หนึ่งที่มนุษย์จะต้องกระทำกันในสังคมด้วย"

ด้วยเหตุผลดังกล่าว งานพัฒนาชุมชน จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักปรัชญาอันเป็น ฐานมูลฐานของการพัฒนาชุมชนดังนี้

- 1) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกันจึงมี สิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และควรมีเกียรติในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์อย่าง บุคคลผู้หนึ่ง
- 2) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไป ในทิศทางที่ตนต้องการ
- 3) บุคคลแต่ละคนถ้ามีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลง ทัศนะ ประพฤติ ปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถ ให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้
- 4) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโต และนำออกมาใช้ได้ถ้าพลังที่ ซ่อนเร้นนี้ได้รับการพัฒนา
- 5) การพัฒนาและพลังขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้าน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

รสสุธา สุวรักษ์ (2533) ได้สรุปปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่มีพื้นฐานมาจากความ เชื่อเกี่ยวกับมนุษย์รวม 5 ประการคือ

- 1) ความเชื่อ และความเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล คือ เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถ และลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไป
- 2) ความเชื่อในสิทธิของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิและสามารถกำหนดวิถีการ ดำรงชีวิตของตนได้ตามความต้องการ
- 3) ความเชื่อในความสามารถในการเรียนรู้ ของมนุษย์ทุกคน ว่าสามารถพัฒนา และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ถ้ามีโอกาส

4) ความเชื่อในความสามารถการเป็นผู้นำของบุคคล ว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ และความสามารถในการคิดริเริ่ม สามารถเป็นผู้นำได้ถ้าได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องทิศทาง

5) ความเชื่อในพลังชุมชนและความสามารถของชุมชน ว่าพลังและความสามารถของชุมชนมีความสำคัญต่อบุคคล ชุมชน และประเทศโดยรวม จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาพลัง และขีดความสามารถของชุมชนในทุก ๆ ด้าน

จะนั้นจะเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนั้น ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่ง ความศรัทธาในตัวคนที่ว่า มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลทั้งสิ้นถ้าหากมองข้ามในเรื่อง การพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีความรู้ที่ถูกต้องทาง และมีขีดความสามารถสูงขึ้น

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาชนบท

วิโรจน์ สารรัตนะ (2532) ได้รวบรวมแนวคิดและยุทธวิธีในการพัฒนาชนบทไว้ดังนี้

1) แนวการพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตร

(Rural Development as Agricultural Development)

แนวคิดนี้มีสาระสำคัญว่าในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น เศรษฐกิจชนบท คือ เศรษฐกิจการเกษตรเป็นส่วนใหญ่แต่ถ้าหลัง ประชากรประมาณ 3 ใน 4 ของประเทศอาศัยอยู่ในเขตชนบท และมีรายได้ต่ำ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาชนบทจึงควรพัฒนาที่การเกษตร เพราะเมื่อพัฒนาการเกษตรแล้วจะทำให้ประชาชนในชนบทมีรายได้และคุณภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น

เนื่องจากการเกษตรมีลักษณะล้าหลัง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในระบบเศรษฐกิจจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรแบบอุตสาหกรรมต้องอาศัยปัจจัยสำคัญดังนี้

1. ตลาดสำหรับผลผลิตการเกษตร
2. เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
3. สามารถจัดหาเครื่องมือและปัจจัยการผลิตในระดับท้องถิ่นได้
4. มีแรงจูงใจในการผลิตสำหรับเกษตรกร

5. การคมนาคมขนส่งสะดวก
6. การศึกษาเพื่อการพัฒนา
7. สันติภาพทางการเมือง
8. การดำเนินการร่วมกันของเกษตรกร
9. การปรับปรุงและการขยายเนื้อที่เพาะปลูก
10. การวางแผนระดับชาติเพื่อการพัฒนาเกษตร

(หมายเหตุ : บัณฑิต 5 ตัวแรกเป็นบัณฑิตสำคัญ บัณฑิต 5 ตัวหลังเป็นบัณฑิต
เร่งด่วนต่อการพัฒนา)

มีผู้ให้ข้อสังเกตว่า การพัฒนาชนบทการเกษตรในฐานะ เป็นวิถีทางของการ
พัฒนาดังกล่าว ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่ที่เกษตรกรรายใหญ่ เพราะเทคโนโลยีสมัยใหม่ต้องใช้
ทุนมาก ผลประโยชน์จึงไม่ถึงเกษตรกรรายย่อย คราวเรือนที่ยากจนซึ่งไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่
อาศัยแรงงานรับจ้างเป็นพวกที่อยู่นอกขอบข่ายของการได้รับประโยชน์โดยตรงจากรัฐ

2) แนวการพัฒนาชนบทแบบการพัฒนาชุมชน

(Rural Development as Community Development)

แนวความคิดนี้มีหลักการที่สำคัญคือ ตัวแทนของรัฐบาลที่ทำงานในระดับ
ตำบลและหมู่บ้านจะทำงานในฐานะผู้ทำการเปลี่ยนแปลงโดยร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่น เพื่อรวมกลุ่ม
ชาวบ้านชนบทในการกำหนดปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน โดยพยายามให้มีการใช้ทรัพยากรของ
ท้องถิ่นแบบช่วยตนเอง (Self-Help) ในกรณีที่ทรัพยากรท้องถิ่นมีจำกัด รัฐบาลมักให้ความช่วย
เหลือเรื่องการเงิน สิ่งของหรือวิชาการเพิ่มเติม

แนวความคิดนี้ภายหลังพบว่ามีข้อบกพร่องบางประการคือ

- (1) การพัฒนาชุมชนมิได้เป็นมาตรการที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหา
วิกฤตการณ์ด้านอาหาร หรือด้านส่งเสริมกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ
- (2) การพัฒนาชุมชนมิได้ประสบความสำเร็จในการสร้าง การมีส่วนร่วมใน
การพัฒนาอย่างแท้จริง คนยากจนในชนบทส่วนใหญ่ยังยากจน หวาดระแวงและอยู่นอกวงการพัฒนา
เช่นเดิม

(3) การพัฒนาชุมชนช่วยเสริมสร้างโครงสร้างอำนาจเดิมของท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยการพัฒนากร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับผู้นำท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม ว่าเป็นผู้ได้ประโยชน์สำคัญของการพัฒนา และเป็นอุปสรรคต่อความคิดริเริ่มอย่างแท้จริงของท้องถิ่น โดยเฉพาะถ้าความคิดริเริ่มของท้องถิ่นขัดแย้งกับความคิดของผู้นำ

(4) บทบาทของการพัฒนาในฐานะของหัวหน้างานผู้ประสานงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานอื่น ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่างยิ่งในด้านต่าง ๆ เช่น การเกษตร การสาธารณสุข และการศึกษา เป็นต้น เพราะเห็นว่าไม่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เพียงพอ

3) แนวความคิดการพัฒนาแบบบูรณาการ

(Integrated Rural Development)

แนวความคิดนี้คล้ายคลึงกับแนวความคิดการพัฒนาชุมชนอยู่มากคือ เป็นกระบวนการเพื่อปรับปรุงงานในหลาย ๆ ด้าน เช่น การผลิต การสื่อสาร การคมนาคม การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ส่วนที่แตกต่างกันคือ การพัฒนาแบบบูรณาการจะพยายามดำเนินการในด้านต่าง ๆ ให้ผสมผสานกลมกลืนพร้อม ๆ กัน หรือตามลำดับขั้นตอน และเป็นการดำเนินการภายใต้ขอบข่ายของการบริหารอันเดียวกันของหน่วยงานเดียวมากกว่าที่จะเป็นการดำเนินการประสานกันระหว่างหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการมีเป้าหมายพื้นที่ของการพัฒนาที่แน่นอน การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการมีหลักการสำคัญดังนี้

(1) ถือเป็นความรับผิดชอบของรัฐบาลที่จะต้องดำเนินการให้ชาวนารายย่อยได้เข้ารับบริการด้านปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่รัฐจัดขึ้น เพื่อปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น โดยการปรับปรุงกลไกทางการบริหารระดับท้องถิ่นให้มีการประสานร่วมมือกันดีขึ้น

(2) การวางแผนพหุสาขา (Multi-sector Planning) ในระดับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น เกี่ยวกับสาธารณสุขโรค และโอกาสการช่วยงาน ทั้งในภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม และเป็นการวางแผนซึ่งเน้นพื้นที่ จัดให้มีศูนย์ความเจริญเติบโตของชนบท ทำหน้าที่ทั้งเป็นตลาดผลผลิตการเกษตร แหล่งซื้อหาปัจจัยการผลิต และบริการต่าง ๆ

(3) มีการเลือกพื้นที่เพื่อทุ่มทุนการพัฒนาในท้องถิ่นนั้น

(4) การกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น เพราะถือว่าการพัฒนาชนบทจำเป็นต้องสนองตอบทันกับความต้องการในระดับท้องถิ่น ซึ่งทำได้โดยการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่นมีอำนาจในการกำหนดแผนงาน ปฏิบัติตามแผนงาน มีบุคลากรบริหารงานมากขึ้นเพื่อให้เกิดผลดีต่อการควบคุมงานและการประสานงานพัฒนาในระดับท้องถิ่น

ในทางปฏิบัติ การพัฒนาชุมชนตามแนวความคิดนี้ต้องใช้กำลังคนและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง มีปัญหาและสับสนในการบริหารงาน โดยเฉพาะเมื่อหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐในท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อคำสั่งที่มีมาจากส่วนกลางมากกว่างานพัฒนาในระดับท้องถิ่น ดังนั้นความหวังที่จะใช้การพัฒนาตามแนวความคิดนี้ดูเหมือนว่าจะให้ประโยชน์น้อยกว่าปัญหาที่จะเกิดขึ้นเสียอีก

4) แนวการพัฒนาชนบทแบบเน้นปัญหาความยากจน

(Poverty-focus Rural Development)

เป็นแนวคิดที่จะปรับปรุงแนวคิดต่าง ๆ แบบดั้งเดิมที่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะแนวทางพัฒนาเดิมนั้น คนยากจนไม่มีส่วนในกระบวนการพัฒนาหรือไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าที่ควร ดังนั้นแนวความคิดใหม่นี้จึงเสนอว่า การพัฒนานั้นจะต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะรับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างชัดเจน เพื่อให้การจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่แน่นอน และเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณได้ และนอกจากนี้งานโครงการพัฒนาต่าง ๆ เน้นการเพิ่มระดับรายได้ของกลุ่มยากจนเป็นพื้นฐานก็จะทำให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้

5) แนวการพัฒนาชนบทตามแบบของจีนแผ่นดินใหญ่

(The Chinese Model of Rural Development)

การพัฒนาชนบทของจีนแผ่นดินใหญ่ ต้องการจัดแบบแผนการพึ่งพาแบบอาณานิคมทั้งจากภายในและภายนอกประเทศโดยสิ้นเชิง พิจารณาเห็นว่าโครงสร้างชนชั้นภายในชนบท การเป็นเจ้าของที่ดินและทุนแบบเดิมเป็นสาเหตุสำคัญของความยากจน และเป็นอุปสรรคต่อการทำการผลิต

การพัฒนาชนบทของจีนแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

- (1) การปฏิวัติของชาวนาและการกระจายที่ดิน
- (2) การจัดรูปแบบสหกรณ์และการผลิตการเกษตรแบบสังคมนิยม
- (3) การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่แบบการผลิตทางการเกษตรแบบสังคมนิยม

หลักการสำคัญของการพัฒนาชนบทแบบจีนมี 3 ประการคือ

(1) การพัฒนาเกษตรกรรมนั้นได้รับการจัดอันดับความสำคัญเท่าเทียมกับการพัฒนาอุตสาหกรรม

(2) การสร้างสถาบันชนบทต่าง ๆ ซึ่งมีขนาดพอเหมาะ โดยที่ส่วนกลางยอมให้สถาบันเหล่านี้มีอิสระในการดำเนินงานในระดับที่สมควร

(3) การมีระบบการทำงานร่วมกัน ซึ่งมีการยึดหยุ่นและปรับตัวภายในได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดแรงจูงใจเพื่อการผลิตแก่ชุมชนและบุคคลที่เป็นสมาชิก

ในปัจจุบันแม้ว่าหมู่บ้านชนบทของจีนอยู่ในสภาพที่ยากจน หากเปรียบเทียบกับทางตะวันตกหรือยุโรป การแก้ปัญหาพื้นที่ เช่น ความขาดแคลน ช่องว่างระหว่างความเป็นอยู่ และความไม่พึงพอใจต่าง ๆ ได้ลดลงอย่างมาก วงจรความยากจน อภิสถิธิ์ต่าง ๆ ถูกทำลายลงไป ความสำเร็จนี้เป็นผลมาจากความมุ่งมั่นในการพัฒนาอย่างจริงจังของผู้นำจีน องค์กรท้องถิ่นริเริ่มและดำเนินการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยผู้นำอันมีความเชื่อในความกล้าหาญ การรวมพลังมีความสามารถมากกว่า และการเป็นผู้ถือกลุ่อดำเนินการการพัฒนา โดยวิธีการที่รัฐบาลส่วนกลางคัดเลือก พัฒนาการหรือพนักงานส่งเสริมการเกษตร มาเป็นผู้นำการพัฒนา

6) การพัฒนาชนบทแบบคิบบุตส์ (Kibbutz) ของอิสราเอล

คิบบุตส์เป็นนิคมสร้างตนเองประเภทแรก เกิดขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ.1909 เป็นนิคมลักษณะคล้ายครอบครัวใหญ่ ๆ ซึ่งสมาชิกทุกคนจะร่วมกันทำงานร่วมกันใช้ ส่วนใหญ่จะทำไร่ รายได้เป็นของส่วนกลาง คือ เป็นของคิบบุตส์ สมาชิกไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง ทุกคนจะได้รับผลตอบแทนเท่าเทียมกัน รวมทั้งปัจจัยสี่ ตลอดจนการดูแลสุขภาพของสมาชิกทุกคน รับผิดชอบในการศึกษาโดยพ่อแม่ไม่ต้องเป็นห่วง

นอกจากนี้คิบบุตส์ยังให้บริการต่าง ๆ แก่สมาชิก เช่นสระว่ายน้ำ สนามกีฬา โรงภาพยนตร์ เป็นต้น สมาชิกไม่ต้องมีเงินเลยเพราะไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายใด ๆ แนวคิดแบบนี้

ข้อดีคือ สามารถรวมพลังต่าง ๆ ได้เป็นหน่วยเดียวกัน สามารถเร่งผลผลิตได้อย่างรวดเร็ว ลงทุนน้อย แต่มีข้อบกพร่องคือ ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวไม่สมบูรณ์ เด็กเติบโตโดยไม่ได้รับการใกล้ชิดพ่อแม่ ชีวิตประจำวัน ซ้ำซากไม่เปลี่ยนแปลง

7) แนวการพัฒนาชนบทแบบโมชาฟ (Moshav) ของอิสราเอล

โมชาฟเป็นนิคมสร้างตนเองรูปแบบหนึ่งที่ปรับปรุงหลักการมาจากคิมบูตส์ให้ดีขึ้น ให้สมาชิกพอใจยิ่งขึ้น ทุกคนสามารถทำงานในที่ดินผืนเดียวกันแต่จะได้รับค่าแรงตามความต้องการจำเป็น สมาชิกทุกคนรับผิดชอบชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวเอง ตลอดจนการให้การศึกษาแก่ลูก และทุกคนสามารถมีทรัพย์สินเป็นของตนเองได้

8) แนวการพัฒนาชนบทของศาสตราจารย์ยงกีคิม แห่งเกาหลีใต้

ศาสตราจารย์ ยงกีคิม ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศต่อประธานาธิบดีปาร์ค จุงฮี ก่อนเริ่มโครงการชามาอีล อุนคอง เมื่อ พ.ศ. 2514 ว่า

(1) การพัฒนาประเทศต้องพัฒนาหมู่บ้านในชนบทก่อน เพราะประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบท

(2) การพัฒนาประเทศแบ่งการพัฒนาเป็น 3 ระดับคือ

- พัฒนาจิตใจ
- พัฒนาสังคม
- พัฒนาเศรษฐกิจ

(3) เลิกวิธีการแจกเครื่องอุปโภคและบริโภคแบบยืมให้

(4) ขอให้เลิกใช้เงินกับการพัฒนาแต่ขอให้ใช้วัสดุแทน

(5) แบ่งกำลังของชาติออกเป็น 2 ประเภทคือ

- ทหาร มีหน้าที่ป้องกันศัตรูจากภายนอก เอาชนะศัตรูด้วยอาวุธ
- ครู หรือผู้ทำการพัฒนา มีหน้าที่ป้องกันศัตรูภายในคือ ความยากจน

โดยใช้ความขยัน ทำงานหนัก เป็นอาวุธทำสงครามขบไล่ความยากจน โดยนำคนในหมู่บ้านทำงานด้วยความพร้อมเพรียงและมีเป้าหมาย

(6) ผู้นำการพัฒนาจะต้องเกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้นและร่วมมือกับครูในการพัฒนา และพึ่งตัวเองอยู่ในหมู่บ้านนั้น การเลือกหมู่บ้านที่จะพัฒนาจะต้องเลือกหมู่บ้านที่มีความต้องการ

ทางใจพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง

(7) ต้องมีศูนย์ฝึกอบรมระดับชาติ อบรมผู้นำหมู่บ้านที่เป็นอาสาสมัครทำ
การพัฒนา ให้รู้จักจริยธรรมในการทำงาน รู้วิธีการเพิ่มทุนรายได้ วิธีการออมทรัพย์แบบเครดิต
ยูเนียน รู้วิธีการทำงานในพื้นที่เกษตรร่วมหรือที่สาธารณะ การสร้างคำขวัญ การเพิ่มผลผลิตใน
ไร่นา การทำบัญชีสถิติ การวางโครงการพัฒนา การสร้างคลังเก็บสินค้าของหมู่บ้าน การสร้าง
คอกปศุสัตว์รวม การสร้างโรงงานขนาดเล็กประจำหมู่บ้าน การสร้างถนนเข้าสู่ไร่นา การสร้าง
คลองชลประทานขนาดเล็ก การสร้างอ่างเก็บน้ำประจำหมู่บ้าน การสร้างศาลาประชาชน
โครงการเหล่านี้รัฐบาลหรือผู้มีใจกุศลเลือกช่วยด้านวัสดุ ส่วนแรงงานเป็นชาวบ้าน เพื่อให้เกิด
ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

2.1.6 แผนพัฒนาชนบท ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7

(พ.ศ. 2535-2539)

1) วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาชนบทคือ การยกระดับรายได้ของชนยากจน
ในชนบทและกระจายผลการพัฒนาไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่ยังด้อยโอกาสให้ทั่วถึง โดยมุ่งยกระดับ
ความสามารถของคนในชนบท ขยายโอกาสทางการผลิต การสร้างงาน ยกย่องคุณภาพชีวิตของ
ประชาชนให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งให้ความสำคัญกับ
การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชนบท ในลักษณะการสร้างสมดุล
ของการพัฒนา

2) เป้าหมาย

เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ จึงกำหนดเป้าหมายการพัฒนา
หลัก ๆ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังนี้

2.1 เป้าหมายการปรับปรุงระบบบริหารการพัฒนาชนบท

(1) กระจายอำนาจการบริหารสู่ภูมิภาค โดยการจัดสรรงบประมาณ
ให้ไม่ต่ำกว่า 6,000 ล้านบาท ตั้งแต่ปี 2535 เพื่อพัฒนาเรื่องเร่งด่วนของจังหวัด และจัดสรร
งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาของสภาตำบล

(2) จัดระบบบริหารงานพัฒนาชนบทให้มีเอกภาพทั้งในส่วนกลางและ
ส่วนภูมิภาค

2.2 เป้าหมายการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท เพื่อสนองนโยบาย การกระจายรายได้

- (1) กำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นรายครัวเรือน ได้แก่
 - ครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเองและต้องเช่าที่ดินทำกินทั้งหมด
 - ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้างเพียงอย่างเดียว และมีรายได้ต่ำ

ทั้งนี้จำนวนครัวเรือนทั้ง 2 ประเภทมีประมาณ 9 แสนครัวเรือน ซึ่งสามารถระบุรายละเอียดได้โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน

(2) เพิ่มรายได้และการมีงานทำของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อบรรลุเป้าหมายการกระจายรายได้ ที่จะลดสัดส่วนประชากรที่อยู่ใต้ขีดความยากจน ให้ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของประชาชนทั้งประเทศ โดยหน่วยงานของรัฐในระดับจังหวัด จะต้องมีการทบทวนการดำเนินการแก้ไข ส่งเสริมการประกอบอาชีพและการมีงานทำโดยอาศัยโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ บกติ หรือจัดโครงการพิเศษจากงบประมาณจังหวัด เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้เกิดผลต่อเป้าหมายมากยิ่งขึ้น เป็นการสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมด้วย

2.3 เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวชนบทโดยทั่วไป

โดยอาศัยเกณฑ์ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นมาตรฐานขั้นต่ำในการดำรงชีวิต จะให้บรรลุเกณฑ์ดังกล่าวในปี 2529 กล่าวคือ

- 1) คุณภาพชีวิตทางการอยู่ดีกินดี
- 2) ทุกหมู่บ้านในชนบทมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 3) ทุกหมู่บ้านในชนบทมีส่วนร่วมในการพัฒนา

2.4 เป้าหมายอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

กำหนดให้องค์กรประชาชนในทุกหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) แนวทางการพัฒนา

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายดังกล่าว การพัฒนาจะมุ่งไปสู่การกระจายอำนาจการบริหารงานพัฒนา เพื่อให้หน่วยงานระดับภูมิภาคและท้องถิ่นมีบทบาทในการแก้ปัญหาความยากจน โดยเน้นการยกระดับรายได้ การปรับปรุงคุณภาพชีวิต การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม พัฒนาพื้นที่ที่มีปัญหาเป็นการเฉพาะ โดยมีแนวทางการพัฒนา 7 แนวทางคือ

แนวทางที่ 1 การพัฒนาครัวเรือนรายได้นอymanชนบท

เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาอาชีพ แสวงหาทางเลือกเพื่อประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม มีการระดมพลังการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน และประชาชนในการตอบสนองวัตถุประสงค์ของการกระจายรายได้ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

แนวทางที่ 2 การพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท

เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายที่ยังด้อยโอกาส ให้สามารถอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยคำนึงถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ที่จะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

แนวทางที่ 3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการปรับโครงสร้าง

การผลิตในชนบท

เป็นการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคคลให้แสวงหาโอกาส และใช้โอกาสในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในการประกอบอาชีพ โดยมุ่งเน้นพัฒนาบุคคล ครอบครัวและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในเขตชนบท

แนวทางที่ 4 การขยายโอกาสการผลิต การตลาดและการจ้างงานในชนบท

เป็นการพัฒนาการผลิต การตลาด และการจ้างงานในชนบท เพื่อยกระดับรายได้และการมีงานทำ โดยปรับโครงสร้างเศรษฐกิจชนบทให้มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ สาขาสันับสนุนองค์กรเอกชน ธุรกิจเอกชน และสถาบันการเกษตรเข้าร่วมพัฒนาให้มากขึ้น

แนวทางที่ 5 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์ บำรุงและฟื้นฟูให้เป็นฐานสำหรับการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของชนบท โดยให้ประชาชนและองค์กรประชาชนมีส่วนร่วม

แนวทางที่ 6 การพัฒนาเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชาติ

การพัฒนาพื้นที่ชนบทที่มีปัญหาความมั่นคง เพื่อแก้ปัญหาของคนในชนบทที่ ล้าหลังห่างไกล พื้นที่ตามแนวชายแดน และพื้นที่ที่มีปัญหาความมั่นคงที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจาก พื้นที่ทั่วไป

แนวทางที่ 7 การพัฒนาระบบการบริหารงานพัฒนา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการแก้ไขปัญหาของประชาชนในชนบท

การพัฒนาระบบการบริหารงานพัฒนา เพื่อกระจายบทบาทความรับผิดชอบ การแก้ปัญหาจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคมากขึ้น เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการนำทรัพยากรและบริการต่าง ๆ ของรัฐไปสู่กลุ่มผู้ยากจนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการพัฒนา

2.2 โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พข.)

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พข.) เป็นโครงการที่เกิดขึ้น จากความจำเป็นต้องการแก้ปัญหาความยากจน และต้องการพัฒนาชนบทล้าหลัง ซึ่งรัฐบาลได้ ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 และปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาชนบทให้บังเกิดผลอย่างจริงจัง

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้ กำหนดว่า จะระดมสรรพกำลังของ 5 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงอุตสาหกรรม ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทที่ยังอยู่ในสภาพที่ล้าหลัง ให้มีสภาพดีขึ้นโดยให้โครงการพัฒนา ชนบทบางโครงการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ซึ่งมีผลดีได้ดำเนินการให้ ต่อเนื่องกันไปในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ด้วย

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เป็นโครงการหนึ่งที่ได้รับ อนุมัติให้ดำเนินการต่อเนื่อง และขยายผลงานต่อไปเพราะเป็นโครงการที่เน้นในด้าน "การจัด โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคนให้พึ่งตนเองได้" โดยยึดการจัดการเรียนการสอนตาม หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เป็นสำคัญ ทั้งได้นำหลักการ และโครงสร้างของหลักสูตรมาเป็นหลักการในการดำเนินงาน โครงการนี้จึงเป็นโครงการที่ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา โดยเน้นการปฏิบัติตาม สภาพท้องถิ่นให้มากที่สุด

ปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535- 2539) โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งคาดว่าจะครบทุกพื้นที่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 นี้

ปัญหาของประชาชนในเขตชนบทมีความยากจน ความเจ็บป่วย ความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สินและความไม่รู้ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้แก้ไขปัญหาคือความรู้หรือขาดโอกาสทางการ ศึกษา เพื่อให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานเพียงพอที่จะช่วยตัวเองได้ทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแก้ปัญหาคือความยากจน หากได้ส่งเสริมและให้ความรู้ด้านการงานและพื้นฐานอาชีพแล้ว ก็จะช่วยทำให้ประชาชนมีความกินดี อยู่ดี มากขึ้น ซึ่งโรงเรียนในโครงการ กศ.พช. ได้ดำเนินการจัด การศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และช่วยแก้ปัญหาของท้องถิ่นมาแล้ว

2.2.1 วัตถุประสงค์ของโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เน้นให้โรงเรียน ประถมศึกษาในพื้นที่เป้าหมายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนในเขตชนบท ดังนี้

- 1) ปรับปรุงการเรียนการสอนให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ตนเองและสังคมเพื่อคุณภาพชีวิต
- 2) ส่งเสริมให้ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการพัฒนาคน และทรัพยากรที่มี เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนที่ โรงเรียนรับผิดชอบ

3) พัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความตระหนักและเห็นความจำเป็นในการพัฒนาชุมชน โดยการพึ่งตนเอง

4) คัดเลือกและพัฒนาผู้นำ ให้ได้ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ และมีคุณสมบัติของนักพัฒนา เพื่อจะได้ช่วยพัฒนาคนในหมู่บ้าน โดยทำเป็นระบบ

5) ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ในด้านอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

6) ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นแหล่งข่าวสาร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน

7) ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นศูนย์กลางประสานงาน ตลอดจนบริการด้านวิชาการ และอาชีพเพื่อพัฒนาชนบท

8) ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นศูนย์ส่งเสริมการกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีในท้องถิ่น

2.2.2 จุดเน้นในการดำเนินงานของโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท

(1) การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย

คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ได้ดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาของหมู่บ้าน ตำบล กำหนดพื้นที่เป้าหมาย และจัดลำดับความจำเป็นเพื่อการพัฒนาออกเป็น 3 ระดับ คือ

1) ระดับล่างหลัง จำนวน 5,787 หมู่บ้าน หมู่บ้านจำนวนนี้จำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาเป็นอันดับแรก

2) ระดับปานกลาง จำนวน 35,514 หมู่บ้าน

3) ระดับก้าวหน้า จำนวน 11,621 หมู่บ้าน

(2) เน้นการแก้ไขปัญหที่ประชาชนประสบ

รัฐได้ดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของประชาชนในชนบทที่ประสบ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม จำแนกเป็น 10 ปัญหา รายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพปัญหาที่ประชาชนในชนบทประสบ

กลุ่มที่	กลุ่มปัญหา	จำแนกปัญหา
1	ความขาดแคลน	1. ขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ 2. ปลุกข้าวไม่พอกิน ไม่พอขาย 3. ขาดแคลนโรค กระบือ 4. อาหาร - ทรัพยากรในท้องถิ่นขาดแคลน 5. ทางคมนาคม ใช้ไม่ได้ทุกฤดูกาล 6. เป็นโรคขาดอาหาร
2	โรคภัยไข้เจ็บ	7. โกลแพทย์ ไม่รู้จักรักษาสุขภาพตนเองและครอบครัว 8. ถูกเอารัดเอาเปรียบ
3	ความไม่รู้	9. ขาดความรู้เรื่องปรับปรุงความเป็นอยู่ 10. ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพและการปรับปรุงสภาพแวดล้อม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ได้มีการศึกษาความจำเป็นอันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ซึ่งมีข้อยุติว่า เพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนดีขึ้นนั้น ควรปรับปรุงแก้ไขปัญหานี้ อันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตเป็นการเร่งด่วน

(3) เน้นโครงการที่ใช้เทคนิคในชุมชน

เพื่อให้การแก้ปัญหาของหมู่บ้านประสบผลสำเร็จ การนำทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงวิธีการ แรงงาน ทรัพยากรอื่น ๆ ในชุมชนนั้นมาเป็นองค์ประกอบในการแก้ปัญหาก็จะช่วยให้ประชาชนในเขตพัฒนามีความสำนึก ร่วมกันในการแก้ปัญหาของตนเอง

(4) ให้นักนันทชนร่วมพัฒนา

ประสบการณ์พัฒนาชนบทที่ผ่านมาในระบบเก่า ๆ คือ การที่หน่วยงานของภาครัฐเข้าไปมีบทบาทแก้ปัญหา กำหนดปัญหา กำหนดวิธีการ นำทรัพยากร อุปกรณ์ บุคลากร ไปดำเนินการแทบทั้งหมด ประชาชนในพื้นที่ถูกมองเป็นเพียงผู้รับการพัฒนา ซึ่งทำให้ท้องถิ่นขาดความสำนึกในความต้องการ ความจำเป็น การพัฒนาชนบทแนวใหม่จึงได้กำหนดขึ้น และมีการประสานการพัฒนาเป็นระดับ ให้บุคคลในระดับต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง ชุมชนที่ต้องอาศัย ให้ตรงกับปัญหาด้านทรัพยากรกำลังของตนเอง ให้สามารถช่วยตัวเองได้

(5) ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้

เป้าหมายการพัฒนามุ่งหวังให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเอง ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วควรมีความเข้มแข็ง ปราศจากปัญหา ความต้องการจำเป็นพื้นฐานได้รับการปรับปรุง พัฒนาให้มีความกล้าแข็งพอที่จะช่วยเหลือตนเอง ซึ่งถือว่า เป็นดัชนีบ่งบอกความสำเร็จของการพัฒนาชนบทได้ระดับหนึ่ง และชุมชนก็ไม่ควรพึ่งเลในการดำเนินงานพัฒนาให้ชุมชนของตนเองก้าวไปสู่อีกระดับหนึ่งต่อไป

2.3 การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดจะเสนอรายชื่อโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์การพัฒนาชนบท ไปยังคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติแล้วส่งรายชื่อโรงเรียนประถมศึกษานั้น ให้กระทรวงศึกษาธิการ แจ้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติให้การสนับสนุนต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มอบหมายหน้าที่ให้สำนักงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เป็นผู้ดำเนินการตามนโยบายและระบบการดำเนินงาน ดังนี้

1. ตรวจสอบพื้นที่เป้าหมาย โรงเรียนประถมศึกษา และระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการเพื่อดำเนินการพัฒนาชนบทตามวัตถุประสงค์ของชุมชน

3. สนับสนุนการใช้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดเป็นศูนย์ในการพัฒนาชนบท โดย

- 1) ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้บริหาร ระดับจังหวัด อำเภอ โรงเรียน ให้สามารถดำเนินการพัฒนาชนบทได้ตามเจตนารมณ์และนโยบายของรัฐบาล
- 2) สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือหน่วยงานในพื้นที่เป้าหมาย ในการผลิตสื่อ การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์กิจกรรม ผลงาน วิธีการ ฯลฯ ให้ประชาชนได้รับทราบ (เป้าหมายการพัฒนา คือประชาชนในชุมชนจะต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปราศจากปัญหาพื้นฐาน)
- 3) ดำเนินการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน การใช้งบประมาณของจังหวัดอำเภอ โรงเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
- 4) รวบรวม ดำเนินการ พิจารณาศึกษาปัญหา อุปสรรค เพื่อจัดปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาชนบท ให้การดำเนินงานของโครงการสามารถสนองตอบนโยบายการพัฒนาชนบทของกระทรวง และรัฐบาล

2.4 สภาพการดำเนินงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท

ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ได้เริ่มดำเนินการจัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท มาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2526 ตามจำนวนดังนี้

ปีงบประมาณ 2526	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	20	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2527	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	20	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2528	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	20	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2529	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	20	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2530	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	11	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2531	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	50	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2532	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	45	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2533	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	265	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2534	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	265	โรงเรียน
ปีงบประมาณ 2535	มีโรงเรียนเข้าโครงการ	150	โรงเรียน

ปีงบประมาณ 2536 มีโรงเรียนเข้าโครงการ 50 โรงเรียน

ในการจัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาหมู่บ้านภายใต้โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) นั้น สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ได้ควบคุมกำกับ ติดตาม โรงเรียนในโครงการให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 8 ข้อ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

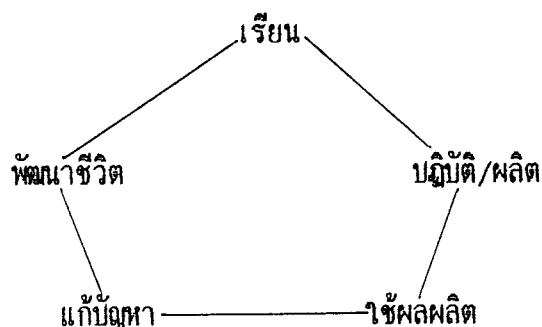
2.5 วิธีดำเนินการพัฒนาชนบทระดับโรงเรียน

โรงเรียนประถมศึกษาที่มีภารกิจสำคัญ คือ

- 1) การจัดการเรียนการสอน
- 2) การเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน

ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับจำเป็นต้องนำภารกิจทั้ง 2 ประการ ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาได้รับมอบหมาย มาปฏิบัติให้บังเกิดผลสำเร็จตามนโยบาย ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนมีความพร้อม และมีศักยภาพที่จะดำเนินการได้ โดยปฏิบัติดังนี้

- (1) ผู้บริหารและคณะกรรมการจัดการเรียนการสอนให้ครบตามกระบวนการของหลักสูตร (คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้)
- (2) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง กิจกรรมดังกล่าวคือ กิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร
- (3) ดำเนินการเรียนการสอนโดยการปฏิบัติ มีชั่วโมงเรียนท่องจำ ผู้เรียนจะต้องได้ปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง นำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เป็นแบบอย่าง นำสิ่งที่เรียนรู้หรือปฏิบัติในโรงเรียนไปปฏิบัติที่บ้าน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาชีวิตของนักเรียนเอง ผู้ปกครอง ชุมชน ที่สนใจ
- (4) นักเรียนในชนบทขาดโอกาสการศึกษาต่อ จะต้องได้รับการฝึกปฏิบัติด้านการทำงานอาชีพ ให้มีทักษะด้านอาชีพ ติดตัวจากโรงเรียนไปใช้ในชีวิตจริง หรือแม้แต่อยู่ในสถานศึกษา โรงเรียนควรสามารถจัดกิจกรรมเสริมงานอาชีพ ให้ครบวงจรได้กล่าวคือ

1) มีการศึกษาเรียนรู้การงาน อาชีพ ที่สอดคล้องกับความจำเป็นความต้องการของชุมชน

2) มีการปฏิบัติ และมีการผลิต การจัดการ การตลาด ฯลฯ

3) มีการนำผลการปฏิบัติ/ผลผลิต ไปใช้ประโยชน์ โดยวิธีการต่าง ๆ

4) มีการปรับปรุงแก้ไขปัญหา

5) มีผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ชุมชน

(5) โรงเรียนต้องสามารถเป็นผู้นำในชุมชน ในเขตบริการของตนให้เกิดการพัฒนา โดยที่โรงเรียนมีความพร้อมทั้งด้านวัสดุ และอุปกรณ์ บุคลากรที่มีคุณภาพ จึงควรต้องแสวงหาการจัดการให้เกิดการพัฒนาในชุมชน

2.6 กระบวนการดำเนินงานการใช้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน

เขตชนบท

เมื่อโรงเรียนประถมศึกษาได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทแล้ว สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจะดำเนินการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่โครงการและผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้นำท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านและศึกษานิเทศก์อำเภอผู้รับผิดชอบโครงการ เพื่อได้ทราบวัตถุประสงค์ เป้าหมายวิธีการ และการดำเนินงานตามหลักการอบรมแล้ว โรงเรียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการการศึกษา กรรมการหมู่บ้าน นักเรียน ฯลฯ เพื่อทำความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งมีเรื่องพิจารณา คือ การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการที่ต้องพัฒนา และสำรวจทรัพยากรที่จะใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนา

2) จัดให้มีการประชุม อบรม สัมมนา ผู้นำชุมชน เพื่อให้เข้าใจการดำเนินงานตามโครงการ ขอความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน และให้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้านด้วย เช่น ผู้แทนกระทรวงหลักที่มีในท้องถิ่น

3) จัดทำแผน/โครงการ รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมารวบรวมเป็นระบบมาวิเคราะห์จัดทำแผนงาน/โครงการขึ้น สิ่งที่โรงเรียนควรจะตระหนักในขั้นนี้ คือ ภารกิจที่จะต้องจัดการศึกษา ดำเนินการเรียนการสอน ปรับปรุงวิชา แผนการสอน สื่อ และการประเมินผลให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ในการเป็นศูนย์กลางพัฒนาหมู่บ้าน และต้องพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ

(1) บุคลากร ประกอบด้วย

1) บุคลากรในโรงเรียน

2) บุคลากรภายนอก ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านในแขนงต่าง ๆ และกำลังงาน

(2) ทรัพยากรอื่น ๆ ได้แก่ เทคโนโลยีท้องถิ่นแขนงต่าง ๆ และวัสดุสิ่งของที่ สามารถจะใช้ร่วมกัน

4) ดำเนินงานตามแผนงานและโครงการที่กำหนด เพื่อใช้กิจกรรมการเรียนการสอน หรือการพัฒนาหมู่บ้าน เน้นการพัฒนาแบบยั่งยืน และพึ่งตนเอง โดยผลจากการเรียนการสอน ต้องส่งผลกระทบต่อประชาชนและบังเกิดผลดีต่อนักเรียน คือนักเรียนได้เรียนโดยการกระทำ และการกระทำนั้นทำให้เกิดทักษะ นำไปปฏิบัติที่บ้านหรือชุมชน กระจาย เผยแพร่สู่ชุมชนช่วยให้คุณภาพชีวิตของผู้เรียน และชาวบ้านดีขึ้น ซึ่งแผนงาน/โครงการจะนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การบริการต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

5) ดำเนินการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และการรายงานผล การดำเนินงานในขั้นนี้ต้องจัดทำอย่างมีระบบ มีหลักการและวิธีการที่ถูกต้องสม่ำเสมอ มีเครื่องมือใช้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนิเทศนั้นต้องนำไปสู่จุดหมายให้เกิดการนิเทศภายในในที่สุด

2.7 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษานานาชาติผู้นำท้องถิ่น

ภารกิจของโรงเรียนประถมศึกษาไม่ว่าจะอยู่เขตเมือง หรือเขตชนบทจะมีอยู่ 2 ประเภท คือ การจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้รับความรู้ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ถือว่าเป็นภารกิจหลัก ภารกิจรองคือเป็นผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านใน

เขตบริการของโรงเรียน ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ซึ่งงานที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาเท่านั้น

2.7.1 บทบาทหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน

สิริ เทศประสิทธิ์ (2529) ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

- 1) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่นหรือชุมชน
- 2) เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดใหม่หรือสิ่งใหม่ ๆ พร้อมทั้งชี้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดใหม่หรือสิ่งใหม่ ๆ นั้นด้วย
- 3) เป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการของชาวบ้าน
- 4) เป็นผู้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและสร้างแรงจูงใจเพื่อกระตุ้นเตือนหรือยั่วให้เกิดการกระทำในทางสร้างสรรค์ หรือการพัฒนาให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือชุมชน
- 5) เป็นผู้รับฟังปัญหา ความต้องการและความคิดเห็นของชาวบ้านในท้องถิ่นแล้วนำเสนอคณะกรรมการพัฒนาหรือผู้เกี่ยวข้อง แล้วรับเอาความคิดเห็นของคณะกรรมการพัฒนาไปเสนอหรือเผยแพร่แก่ชาวบ้าน
- 6) เป็นผู้ร่วมวางแผนพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน
- 7) เป็นผู้ร่วมควบคุมกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามแผน
- 8) เป็นผู้ร่วมติดตามและประเมินผล
- 9) เป็นผู้ร่วมรายงานผลให้ผู้เกี่ยวข้องหรือประชาชนได้ทราบ

2.7.2 คุณสมบัติ ลักษณะ และความสามารถของผู้นำท้องถิ่น

คุณสมบัติ ลักษณะ และความสามารถของผู้นำท้องถิ่น มีความแตกต่างกับผู้นำโดยทั่วไปอยู่บ้าง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกันประชากรส่วนใหญ่ของประเทศร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดล้วนแต่มีปัญหาดัง ๆ มากมาย สรุปเฉพาะปัญหาที่สำคัญได้แก่ ปัญหาความยากจนหรือขาดแคลน ปัญหาความไม่รู้หรือด้อยการศึกษา ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาความเฉื่อยชา และปัญหายาเสพติด เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ทำลายต่อผู้นำหรือผู้บริหารที่เกี่ยวข้องเป็น

อย่างยิ่ง ฉะนั้นผู้นำท้องถิ่นหรือผู้บริหารระดับท้องถิ่นจะต้องมีคุณสมบัติ ลักษณะและความสามารถพิเศษ จึงจะสามารถบริหารหรือพัฒนาชนบท ให้ไปสู่จุดหมายที่พึงประสงค์ได้

ผู้นำท้องถิ่น คือใครจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างไร

ผู้นำท้องถิ่น โดยปกติจะเป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวางกว่าคนอื่น หรือมีความชำนาญพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นคนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ จะคิดอย่างไร จะทำอะไรก็มักจะมีผู้เห็นด้วยหรือทำตามเป็นส่วนใหญ่ เป็นบุคคลที่เป็นที่พึ่งของชาวบ้านเมื่อมีปัญหาหรือมีทุกข์ เป็นผู้ที่ทำความเข้าใจกับความคิดใหม่หรือสิ่งใหม่ ๆ ได้โดยง่าย สัมคราใจยินดีเผยแพร่ความคิดหรือสิ่งใหม่ไปยังชาวบ้าน บางเรื่องจะเป็นผู้สอนชาวบ้านเรื่องที่ดินมีความรู้ความชำนาญ ถ้าเป็นกรรมการพัฒนาหมู่บ้านก็จะร่วมกันวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชน ร่วมวางแผนหรือโครงการเพื่อแก้ปัญหา ผู้นำท้องถิ่นจะเป็นสื่อชักนำความช่วยเหลือต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน สรรหาและบำรุงรักษาบรรยากาศแห่งการทำงาน อำนวยความสะดวกในสื่อความรู้สึกรักใคร่ เมื่อชาวบ้านพยายามจะตัดสินใจทำอะไร ผู้นำท้องถิ่นก็จะใช้ลักษณะหรือภาวะผู้นำ (Leadership) เข้าไปแสดงบทบาทหน้าที่หรือเกี่ยวข้องช่วยเหลือทันที ตัวอย่างของผู้นำท้องถิ่นที่เห็นกันอยู่จนปัจจุบันนี้มาก เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้อำนวยการหมู่บ้าน ครู และพระสงฆ์ เป็นต้น

ผู้นำท้องถิ่นในสังคมไทย

แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และครู เป็นต้น

2) ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้อาวุโส ผู้มีความรู้ดีหรือมีความชำนาญพิเศษในบางเรื่อง ข้าราชการบำนาญ ผู้มีฐานะดี เป็นต้น

ผู้นำท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชน มีดังนี้

- (1) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)
- (2) คณะกรรมการสภาตำบล (กสต.)
- (3) คณะกรรมการการสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.)
- (4) ผู้นำกลุ่มสตรี เด็ก และเยาวชน (กลุ่ม สดย.)
- (5) ผู้นำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

- (6) ผู้นำเยาวชน
- (7) ครู
- (8) สมภารวัด (เจ้าอาวาสวัด)
- (9) ผู้มีฐานะดี
- (10) ผู้นำด้านอื่น ๆ เช่น ด้านนันทนาการ

คุณสมบัติและลักษณะของผู้นำท้องถิ่น

คุณสมบัติและลักษณะของผู้นำท้องถิ่น ก็คือ คุณสมบัติ ลักษณะ และความสามารถของผู้นำทั่วไป แต่จะมีเพิ่มเติมพิเศษตามสภาพท้องถิ่นโดยเฉพาะ

สรุปคุณสมบัติและลักษณะของผู้นำท้องถิ่นมีดังนี้

- 1) มีคุณสมบัติและลักษณะของผู้นำทั่วไป
- 2) มีความรู้หรือทักษะเหนือกว่าชาวบ้านบางเรื่อง
- 3) มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง หรือมีความมั่นใจกว่าชาวบ้าน
- 4) เข้าใจนวัตกรรม (Innovation) และเทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยรวดเร็วพอสมควร
- 5) ยอมรับเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไปเผยแพร่ให้ชาวบ้าน โดยวิธีการที่มี

ประสิทธิภาพ

- 6) เป็นตัวแทนแสดงปัญหาและความต้องการของชาวบ้านให้ผู้เกี่ยวข้องทราบได้ดี
- 7) เข้าถึงประชาชน คบหาง่ายและไม่ถือตัว (เข้าถึงตัวและเข้าถึงใจ)

2.8 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาในฐานะผู้ประสานงาน

2.8.1 ปัญหาการประสานงานกับการพัฒนาท้องถิ่น

องค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งในการพัฒนาท้องถิ่น คือ การประสานงาน ซึ่งได้มีการศึกษาและกล่าวขวัญกันมากในปัจจุบัน การประสานงานเป็นเครื่องมือประเภท "น้ำมัน" อันหนึ่งของผู้บริหาร การประสานงานต้องใช้ทั้ง ศิลปะ และ ศาสตร์ และจะใช้มากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งเกิดจากการประสานงาน

ปัญหาการประสานงานเพื่อพัฒนาชุมชน มีหลายประการแต่สรุปที่สำคัญ มีดังนี้

(1) ขาดการประสานงานทั้งระบบ บางที่เป็นเพียงประสานงานในบางส่วน เช่น ประสานการปฏิบัติ แต่ขาดการประสานนโยบาย วัตถุประสงค์ ความมุ่งหมาย และเป้าหมาย แต่ขาดการประสานงานด้านดูแลควบคุม การติดตามผล การประเมินผล และการรายงาน หรือบางที่ประสานงานด้านอื่น ๆ แต่การปฏิบัติไม่ประสานกัน

(2) ขาดการประสานงานในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดและถูกต้อง ในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น ในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลมักจะทำโดยต่างคนต่างทำ ชาวบ้านมักจะเอือมระอาและไม่ให้ความร่วมมือ

(3) ขาดการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงาน หรือผู้ติดต่อเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน ทำให้ขาดความคล่องตัวและกระทบกระเทือนต่อผลของงาน

(4) ขาดการประชุมและพบปะหารือกันอย่างสม่ำเสมอ

(5) ขาดระเบียบของการประสานงานที่ชัดเจนระหว่างหน่วยงาน ทำให้การประสานงานไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน

2.8.2 การประสานงานที่ดีในการพัฒนาท้องถิ่น

(1) การประสานงานจะต้องประสานทุกอย่าง เช่น ประสานนโยบาย วัตถุประสงค์ ความมุ่งหมาย และเป้าหมาย การปฏิบัติ การกำกับดูแล การติดตามผล การประเมินผล และรายงาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งจะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำตั้งแต่ต้นจนจบ

(2) ควรมีระบบการประสานงานเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผนให้แน่นอน โดยอาจจะเริ่มจากการประชุมปรึกษา เพื่อวางแผน การฝึกอบรมบุคลากรที่จะต้องออกไปเก็บรวบรวมข้อมูล การทดลอง และสร้างเครื่องมือ เก็บและรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศ

(3) ควรมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานไว้ให้เพียงพอ จะทำให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน

(4) ควรมีการประชุม พบปะ และปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจกำหนดวันเวลาไว้เป็นประจำ และกำหนดเป็นพิเศษในบางกรณี

(5) ควรมีการกำหนดระเบียบวิธีการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานอย่างชัดเจน

(6) การประสานงานควรมีการประสานกันทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติ

(7) การประสานงานควรจะต้องอาศัยความรู้จักสนิทสนมและคุ้นเคยกันในส่วนบุคคล

2.9 การให้บริการแก่ชุมชน

2.9.1 การให้บริการด้านวิชาการ

"การให้บริการ" โดยทั่วไปจะหมายถึง การบรรเทาทุกข์ การสร้างความพอใจหรือ การช่วยแก้ปัญหา ผลจะออกมาได้หลายอย่าง เช่น จัดปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันที เป็นการตอบสนองด้านมนุษยธรรม แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้น นั่นก็คือ ผู้รับบริการจะคอยรับบริการอีกเมื่อมีสถานการณ์เช่นเดิมเกิดขึ้น จะเกิดการช่วยเหลือไม่มีสิ้นสุด เลี้ยงไม่รู้จักโตเรื่อยไป

แต่การให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนที่จะกล่าวนี้เป็น "การบริการเชิงพัฒนา" โดยมุ่งให้ผู้รับบริการมีความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ ตลอดจนพัฒนาชีวิตของตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพและพลานามัย ด้านนันทนาการ ด้านศีลธรรม คุณธรรม และวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและสร้างเสริมทัศนคติหรือเจตคติของผู้รับบริการให้ถูกทิศทาง และเป็นไปอย่างดีงาม ส่งเสริมให้ผู้รับบริการรู้จักช่วยตนเอง และปลุกกลุ่มในชุมชน ส่งเสริมให้ผู้รับบริการเกิดความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และมุ่งที่จะให้ผู้รับบริการมีวิถีการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย (Democratic Way of Life) เป็นสำคัญ

การให้บริการด้านวิชาการจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีนั้น ต้องอาศัยหลักการ เทคนิคและวิธีการในการให้บริการทางวิชาการอย่างดี และเหมาะสมกับสภาพของชุมชนแต่ละชุมชนทั้งยังต้องอาศัยบุคลากรภาพ หรือคุณสมบัติส่วนตัวของนักบริการ เช่น จะต้องมีความรู้ และปัจจุบันโรงเรียนส่วนใหญ่จะมีความพร้อมในด้านวิชาการ เช่น มีครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ของโรงเรียน มีวัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นสื่อการเรียนการสอน ซึ่งน่าจะให้บริการด้านวิชาการแก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

หลักบริการด้านวิชาการแก่ชุมชน

ผู้บริหารการศึกษาหรือผู้บริหารโรงเรียนจะบริการด้านวิชาการอะไรบ้างแก่ชุมชนนั้น มีหลักควรพิจารณาที่สำคัญ ดังนี้

1) บริการให้สอดคล้องกับนโยบาย วัตถุประสงค์ ความมุ่งหมาย เป้าหมาย และแนวทางพัฒนาชุมชนที่รัฐกำหนด โดยศึกษาจาก

- (1) นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา
- (2) คำแถลงของนายกรัฐมนตรี ในโอกาสต่าง ๆ
- (3) คำแถลงของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ
- (4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท

และพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

(5) แผนพัฒนาการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

(6) แผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นแม่บทใหญ่ที่รัฐบาลทุกรัฐบาลจะต้องปฏิบัติตามหรือวางนโยบายให้สอดคล้องกับแผนนี้

2) บริการให้สอดคล้องกับความต้องการอันจำเป็น และความขาดแคลนซึ่งทราบจากการสำรวจหรือเก็บข้อมูล บริการส่งเสริมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกเหนือไปจากความต้องการอันจำเป็นและความขาดแคลน

3) บริการด้านวิชาการที่เหมาะสมแก่ชุมชน เช่น

- (1) วิชาชีพพระยะสัน
- (2) การรู้หนังสือ
- (3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ

2.9.2 การให้บริการด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และอื่น ๆ

(1) การบริหารด้านทรัพยากรบุคคล เงิน วัสดุ และอื่น ๆ

การบริหารงานทุกอย่าง จะต้องอาศัยปัจจัยอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. คน (Man)
2. เงิน (Money)

3. วัสดุ (Material)

4. การจัดการ (Management)

ยังมีผู้รู้บางท่านเพิ่ม แรงจูงใจ (Motivation) เข้าไปจากเดิมที่เรียกว่า "4M" เป็น "5M"

การให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน จะต้องมีความหมายหรือโครงการประสานงานกับชุมชนอย่างชัดเจน ไม่ใช่ท่านก็อยากจะให้บริการอะไร เมื่อใด ก็จัดให้ทันที การให้บริการโดยไม่มีแผนงาน จะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี

(2) แนวทางการให้บริการด้านบุคลากร

- 1) ต้องเป็นไปตามแผนงานหรือโครงการที่ตกลงไว้
- 2) บุคลากร จะต้องได้รับการฝึกอบรมงานที่จะไปช่วยชุมชนเป็นอย่างดีมาก่อน
- 3) บุคลากร จะต้องได้รับการบ่มเพาะก่อนเข้าร่วมงาน
- 4) ผู้บริหารการศึกษาจะต้องคอยติดตามผลงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง
- 5) ผู้บริหารการศึกษาจะต้องคอยสนับสนุนให้กำลังใจ และให้สวัสดิการตามควรแก่บุคลากรที่ไปช่วยชุมชน
- 6) ผู้บริหารการศึกษาจะต้องพิจารณาความดีความชอบแก่บุคลากรตามควรแก่ผลงาน
- 7) ผู้บริหารการศึกษาจะต้องบันทึกผลงานของบุคลากรที่ไปช่วยชุมชนไว้ด้วย
- 8) ควรมีการวิเคราะห์ผลงานนั้น ๆ ว่าได้ผลอย่างไร เพียงไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร เป็นต้น

(3) การให้บริการด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์

- 1) จะต้องเป็นไปตามแผนงานหรือโครงการที่ตกลงไว้
- 2) การเบิกจ่ายเงินและวัสดุ จะต้องไม่ขัดต่อระเบียบและได้รับอนุมัติจากผู้มีอำนาจ
- 3) ควรมีการวิเคราะห์ผลการใช้เงิน และวัสดุตามโครงการ
- 4) ควรรายงานหน่วยเหนือ และผู้เกี่ยวข้อง

(4) การให้บริการด้านอื่น ๆ

- 1) การให้ความร่วมมือร่วมใจต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน
ความร่วมมือร่วมใจเป็นหัวใจในการทำงานแบบกลุ่ม รวมพลังหรือ
การพัฒนาแบบผสมผสาน
- 2) การสนับสนุนในทุกวิถีทางที่ไม่ขัดต่อกฎ และระเบียบแบบแผนทั้งเป็น
ทางการและไม่เป็นทางการ โดยมุ่งผลให้การช่วยเหลือหรือพัฒนาชุมชน
เป็นสำคัญ
- 3) การส่งกำลังบำรุง เป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งในการบริการชุมชน "กำลัง"
อาจเป็น คน เงิน และวัสดุ เป็นต้น
- 4) การเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา การเข้าร่วมอภิปรายหรืออภิปรายทั้งเป็น
ทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งเป็นแบบแผนและไม่เป็นแบบแผน มีความ
สำคัญมากในการบริการชุมชน

สรุปสิ่งที่จะให้บริการแก่ชุมชน

สิ่งที่จะให้บริการแก่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับโรงเรียนอาจให้ได้ทั้งด้านวิชาการ
บุคคล เงิน วัสดุ และการสนับสนุนทางความร่วมมือร่วมใจ หน้าที่ของโรงเรียนนอกจากจะมี
หน้าที่ให้การศึกษาหรืออบรมสั่งสอนนักเรียน และยังมีหน้าที่บริการชุมชนอีกด้วย อย่างไรก็ตามการ
ให้บริการแก่ชุมชนดังกล่าวนี้ จะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายและระเบียบแบบแผน เช่น

- 1) วิชาการเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารการศึกษาหรือโรงเรียนอยู่แล้วการเผยแพร่
ความรู้ ความคิด และทักษะบางอย่างแก่ชุมชน ควรจะเป็นเรื่องที่โรงเรียนพึงเอาใจใส่เป็น
พิเศษ เช่น เผยแพร่ความรู้เรื่องแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรการปฏิบัติตาม พ.ร.บ.
ประถมศึกษา การอบรมเด็กและเยาวชน เป็นต้น
- 2) บุคคล ผู้บริหารโรงเรียนอาจจะให้ครู และนักเรียนไปช่วยพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ
โดยไม่กระทบกระเทือนต่อการเรียนการสอนในโรงเรียน
- 3) การเงิน ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องระมัดระวังมิให้ขัดต่อกฎหมายและระเบียบ
แบบแผน เงินที่จะนำไปใช้จ่ายในการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเป็นเงินที่กฎหมายและระเบียบ

แบบแผนเปิดทางให้เท่านั้น

4) วัสดุ ควรมีการระวัง เช่นเดียวกับการเงิน

5) การให้ความร่วมมือร่วมใจหรือให้กำลังใจในการพัฒนาชุมชน เป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ถ้าโรงเรียนแสดงออกซึ่งความร่วมมือร่วมใจ หรือให้กำลังใจในการพัฒนาชุมชนแล้ว ชุมชนก็ย่อมจะมีความเข้าใจอันดีต่อโรงเรียน มองโรงเรียนในแง่ดีและชุมชนก็จะสนับสนุนโรงเรียนเป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) มีผู้ทำการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

เฉลิมยศ พุทธา (2536) ได้ศึกษาโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ที่ประสบผลสำเร็จ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานเพื่อให้ประสบผลสำเร็จนั้น ครูสายบริหารมีระดับการปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลสำเร็จในระดับที่ "มาก" และพบว่า การปฏิบัติที่มีระดับ "มากที่สุด" คือการให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ มีการร่วมกันจัดทำแผนงานหรือโครงการและการมอบความไว้วางใจให้เพื่อนร่วมงานเมื่อมอบหมายงานให้ทำ ส่วนระดับการปฏิบัติที่มี "น้อย" คือการตรวจสอบอย่างไม่เป็นทางการ

ในส่วนของผู้สอน พบว่า การปฏิบัตินั้นจะใช้การเรียนการสอนเป็นหลักในการดำเนินงานตามโครงการ โดยครูผู้สอนจะยึดคู่มือครูเป็นหลัก ใช้ห้องเรียนเป็นสถานที่ในการสอนและฝึกปฏิบัติมากที่สุด และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้คำนึงจุดประสงค์ในการเรียนรู้แบบ บ. 02 มากที่สุด เทคนิควิธีการสอนทุกรูปแบบจะใช้น้อยระดับมาก การวัดและการประเมินผลใช้การตรวจผลงานมากที่สุด

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ พบว่า ความมีคุณภาพของผู้บริหารจะเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสูงสุด ที่จะทำให้โครงการประสบผลสำเร็จ และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในระดับน้อยคือ งบประมาณที่รัฐจัดสรรให้

โกศล คำเต็ม (2530) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมในโครงการ การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมในโครงการ คือปัจจัยสถานภาพส่วนตัว ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร และปัจจัยด้านเหตุผลของบุคคล ซึ่งสามารถแยกย่อยถึงปัจจัยที่มี อิทธิพลมากที่สุด คือ แม่บ้าน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน การติดต่อสื่อสารที่ไม่ใช่นักเรียน

บุญเหลือ บุญพามาลา (2531) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของครูเกี่ยวกับการ ดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน (กศ.พช.) ในโรงเรียน ประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่า ครูปฏิบัติงานในโรงเรียน ขนาดแตกต่างกัน มีปัญหาต่างกัน คือ ด้านการสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาความต้องการในด้าน พัฒนาคน ด้านการอบรมและสัมมนาผู้นำชุมชน ด้านการปรับปรุงบริเวณและสถานที่ ด้านศูนย์ บริการข่าวสาร การให้บริการชุมชน ด้านกีฬานันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และด้านการสัมมนา ประเมินผล

วิสุทธิ ราตรี (2533) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านผู้บริหารโรงเรียน ที่สัมพันธ์ กับความสำเร็จของโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน พบว่า

1. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียนด้านโครงการมีอยู่ 2 ปัจจัยคือ แรงจูงใจ ในด้านการปฏิบัติตามโครงการ และการบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์ของโครงการ
2. ปัจจัยด้านคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนา ที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียน มี 6 ปัจจัย คือ ความคิดริเริ่มในการพัฒนา ประสพการณ์การเป็นผู้บริหารโรงเรียน แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ มนุษยสัมพันธ์ จำนวนครั้งที่ได้รับการอบรม และความเชื่ออำนาจภายในตน
3. จากการสังเกตโรงเรียน พบว่า โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานมาก นั้น มีพื้นที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์มากกว่า มีน้ำทำการเกษตรตลอดปี มีจำนวนครูเพียงพอ ผู้บริหารและคณะครูมีความรู้ความเข้าใจในโครงการ รักและเอาใจใส่ต่อการทำงานตามโครงการ และพักอาศัยอยู่ในบริเวณโรงเรียน สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านดีกว่า หมู่บ้านมีความจำเป็น อันหนึ่งอันเดียวสูงกว่า และชาวบ้านให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนเป็นอย่างดีและหน่วยงานอื่น ๆ ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนด้วยดี

4. จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนกับผู้เกี่ยวข้องพบว่า ปัจจัยอื่น ๆ นอกจากผู้บริหารโรงเรียน ที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้นำชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสภาพพื้นที่ของชุมชน ความช่วยเหลือจากชาวบ้าน การจัดสรรงบประมาณจากทางราชการ การนิเทศติดตามผลจากสำนักงานการประถมศึกษาทุกระดับ และความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ

สุรางค์ ชูสิงห์ (2529) ได้ศึกษาทัศนคติของผู้บริหารโรงเรียน ครู และผู้นำท้องถิ่น ต่อบทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาในการพัฒนาชนบท ตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้นำท้องถิ่นเห็นว่า บทบาทในการพัฒนาชนบทของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการที่ปฏิบัติกันมาก คือ ด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และมีความต้องการให้โรงเรียนประถมศึกษาามีบทบาทในการพัฒนาชนบททุกด้านในระดับมาก

สะอาด พองอินทร์ (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน" ตามการรับรู้ของครูและผู้บริหารโรงเรียน เกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการนี้ทั้งที่เป็นบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวัง รวมทั้งศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูและข้อเสนอแนะ ในการแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วย โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างคือ ครูในโรงเรียนโครงการ 260 คน และผู้บริหาร 126 คน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการรับรู้บทบาทนั้น ทั้งครูและผู้บริหารโรงเรียนรับรู้ที่ ครูมีการปฏิบัติงานในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับกลาง และมีความคาดหวังให้ครูปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนในระดับมาก ครูมีบทบาทที่ปฏิบัติงานจริงและบทบาทที่คาดหวัง ในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ครูกับผู้บริหารให้คะแนนการรับรู้ต่อบทบาทที่ปฏิบัติงานจริงกับบทบาทที่คาดหวังในการพัฒนาชุมชนของครูไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และได้สรุปปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูว่า เกิดจากการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพ ความยากจนของประชากรและงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอเป็นประการสำคัญ และมีข้อเสนอแนะให้มีการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ให้มีการอบรมสัมมนาครูทุกระดับ และให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

รสสุธา สุวรักษ์ (2533) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ผลการวิจัยพบว่า

(1) สภาพการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทได้ดำเนินการในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก ยกเว้นการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น และการได้รับความร่วมมือ สนับสนุนจากหน่วยงานหรือสถาบันอื่น ๆ อยู่ในระดับน้อย

(2) ปัญหาการดำเนินงานที่อยู่ในระดับมากได้แก่ เงินงบประมาณ ครูมีภาระที่ได้รับมอบหมายมาก วัสดุอุปกรณ์ ความรู้ความสามารถของครูที่จะดำเนินกิจกรรมตามโครงการและความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารในการบริหารงาน เกี่ยวกับความต้องการในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในเรื่องการจัดสรรงบประมาณมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด

(3) ผลการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทพบว่า โรงเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมระดับมาก ดังต่อไปนี้คือ

1) การส่งเสริมให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนที่โรงเรียนรับผิดชอบ

2) การจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

3) การปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นแหล่งข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน

4) การรู้จักคัดเลือกและพัฒนาผู้นำ ให้ได้ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณสมบัติของนักพัฒนา

(4) ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์อำเภอ เกี่ยวกับการดำเนินงานในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศิริมา กระสาทอง (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การรับรู้บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11" กลุ่มตัวอย่างเป็นครู

โรงเรียนประถมศึกษาในและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จำนวน 399 คน ผลการวิจัยพบว่า

(1) ครูโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ชนบทยากจน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทในแต่ละด้าน พบว่าครูมีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงด้านเดียว ส่วนด้านอื่น ๆ คือ ด้านสาธารณสุข ด้านการเมือง การปกครอง ด้านการศึกษาและด้านเศรษฐกิจ ครูมีบทบาทปานกลางตามลำดับ

(2) ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนที่เป็นปัญหาระดับมาก มี 4 ข้อ เรียงตามลำดับ

- 1) ขาดงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโครงการออกไปพัฒนาชนบทและขาดวัสดุอุปกรณ์ เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนในการฝึกอาชีพของชุมชน
 - 2) ประชาชนมีความยากจน หรือมีรายได้ต่ำ
 - 3) การจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่เหมาะสม
 - 4) ท้องถิ่นขาดแคลนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตร ป่าไม้
- ส่วนที่เป็นปัญหาระดับปานกลาง มี 7 ข้อ เรียงตามลำดับคือ
- 1) ประชาชนในชุมชนมีระดับความรู้แตกต่างกัน
 - 2) เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก
 - 3) การขาดความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
 - 4) ประชาชนไม่สนใจต่อการบริการของโรงเรียน
 - 5) ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน
 - 6) การขาดการประสานงานของหน่วยราชการในการประสานแผน ประสานกิจกรรม และเวลาในการทำงานในการพัฒนาชุมชน
 - 7) ครูขาดความรู้ความสามารถที่จะให้บริการแก่ชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ได้ประเมินผลโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ปีงบประมาณ 2528-2529 โดยใช้การประเมินแบบ CIPP ของ Daniel L. Stufflebeam ซึ่งเป็นการประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) ปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) กระบวนการ (Process Evaluation)

และผลผลิต (Product Evaluation) เมื่อเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม บัณฑิตเบื้องต้นและผลผลิตระหว่างก่อนและหลังเริ่มโครงการ กศ.พช. พบว่า คุณลักษณะแต่ละด้านและทุกด้านรวมกัน หลังเริ่มโครงการดีกว่าเริ่มโครงการอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการศึกษาสภาพการณ์หลังเริ่มโครงการ กศ.พช. พบว่า ด้านสภาพแวดล้อมรวมและสภาพแวดล้อมด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านอนามัยและสาธารณสุขอยู่ในสภาพเหมาะสมมาก ด้านอื่น ๆ อยู่ในสภาพเหมาะสม ด้านบัณฑิตเบื้องต้นรวมและบัณฑิตเบื้องต้นด้านคุณสมบัติของผู้ดำเนินงานโครงการอยู่ในสภาพเหมาะสมมาก ด้านอื่น ๆ อยู่ในสภาพเหมาะสม ด้านกระบวนการรวมและกระบวนการแต่ละด้าน ดำเนินการได้ในระดับปานกลาง ด้านผลผลิตรวมและผลผลิตด้านการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน การปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นแหล่งข่าวสารและการปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นศูนย์ส่งเสริมกีฬา นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น จัดทำได้ดีระดับมาก ผลผลิตด้านอื่น ๆ จัดทำได้ดีระดับปานกลาง ปัญหาที่พบในการดำเนินงาน ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ผู้บริหารและครูขาดความรู้ความเข้าใจในโครงการ ครูขาดความรู้ด้านวิชาชีพ ขาดการประสานงานโรงเรียนจัดกิจกรรมไม่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของโครงการและสภาพภูมิศาสตร์ไม่อำนวยความสะดวก

และในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการประเมินผลโครงการ กศ.พช. ปีงบประมาณ 2530-2531 ซึ่งสรุปได้ว่า

(1) ด้านสภาพการดำเนินงานของโครงการ กศ.พช. พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นสภาพทั่วไปและบัณฑิตเบื้องต้นในเรื่องแหล่งน้ำดื่มและน้ำใช้เพียงพอ แต่น้ำสำหรับทำการเกษตรไม่เพียงพอ บุคลากรในด้านดำเนินการงานมีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับมากในทุกด้าน บัณฑิตด้านงบประมาณ ผู้บริหารมีความเห็นว่ามีอยู่ในระดับน้อยแต่ครูผู้สอนเห็นว่ามีอยู่ระดับปานกลาง

(2) ด้านกระบวนการดำเนินงาน กลุ่มผู้บริหารและครูผู้สอนมีความเห็นว่า โดยส่วนรวมแล้วอยู่ในระดับดี กลุ่มบุคคลในชุมชนมีความคิดเห็นโดยส่วนรวมอยู่ในระดับดี แต่การดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การส่งเสริมอาชีพของชุมชนในท้องถิ่นของคณะครูอยู่ในระดับน้อย

(3) ด้านผลการดำเนินงานพบว่าการจัดการเรียนการสอนเพื่อสนองวัตถุประสงค์ของโครงการมีการดำเนินงานอยู่ในระดับดี ยกเว้นในเรื่องการปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นศูนย์ประสานงาน ตลอดจนบริการด้านวิชาการและอาชีพเพื่อพัฒนาชนบท มีการดำเนินงานอยู่ในระดับพอใช้

(4) ปัญหาและความต้องการพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปัญหาในการดำเนินงานด้านความรู้ความสามารถของบุคลากรและประชาชนในท้องถิ่นมีปัญหาย่อยในระดับน้อย ปัญหาด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกมีปัญหาย่อยในระดับปานกลาง กลุ่มบุคคลในชุมชนมีความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการ กศ.พช. ในระดับมากทุกรายการ โดยเฉพาะในด้านการให้บุตรหลานที่จบจากโรงเรียนออกมาช่วยประกอบอาชีพและมีความต้องการให้โรงเรียนจัดบริการด้านอาคารสถานที่ และการให้ครูมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่ท้องถิ่นจัดขึ้น

ได้มีโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทสำหรับโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และอิสราพร จันทรพราว (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครู ผู้บริหารการศึกษา และผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบทบาท และการปฏิบัติจริงของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท ในเขตการศึกษา 7" กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท 150 คน ผู้บริหารการศึกษา 150 คน และผู้นำชุมชน 149 คน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท เรียงตามลำดับดังนี้คือ

- (1) ขาดแคลนเงินงบประมาณที่ใช้สนับสนุนโครงการ ซึ่งไม่เพียงพอในการดำเนินงาน
- (2) การขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพของประชาชน
- (3) ด้านเวลาของครู เพราะครูมีชั่วโมงสอนมาก เสียสละเวลาไปทำกิจกรรมได้น้อย
- (4) ความแตกต่างในด้านการอ่าน การเขียนของประชาชนในชุมชนนั้น
- (5) การคมนาคมไม่สะดวก ขาดยานพาหนะในการเดินทาง
- (6) ภาษาที่ใช้สอน
- (7) ความไม่ปลอดภัยจากผู้ก่อการร้าย

อัคราพรธม อองกุลนะ (2527) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "บทบาทของผู้นำภาครัฐบาลและภาคเอกชน ด้านการสอนประชาชนและบริการชุมชนที่มีในโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทใน

เขตการศึกษา 7" กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้นำภาครัฐบาล 97 คนและผู้นำภาคเอกชน 89 คน ผลการวิจัยพบว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริงของผู้นำทั้ง 2 ภาคแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ และผู้นำภาครัฐบาลมีการปฏิบัติจริงมากกว่าผู้นำภาคเอกชน

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการให้ความรู้และบริการชุมชน ตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับ อิศราพร จันท์พราว ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ขาดเงินงบประมาณสนับสนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ ผู้นำภาครัฐบาลและภาคเอกชนมีงานประจำมาก จึงมีเวลาบริการชุมชนน้อยและขาดการประสานงานระหว่างโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชุมชนกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

ทวิวัฒน์ บัวพันธุ์ (2535) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การศึกษาระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์" ผลการวิจัยจะพบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการและผู้ร่วมโครงการ มีทัศนะเกี่ยวกับระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ทั้งโดยส่วนรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง
2. ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และครูผู้ร่วมโครงการในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (ปีงบประมาณ 2526-2529) มีทัศนะเกี่ยวกับระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านงบประมาณดำเนินการ มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนอีก 3 ด้านที่เหลือ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน
3. ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และครูผู้ร่วมโครงการในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (ปีงบประมาณ 2530-2534) มีทัศนะเกี่ยวกับระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. โดยส่วนรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง
4. โรงเรียนในโครงการ กศ.พช. ที่เข้าร่วมโครงการช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 กับฉบับที่ 6 (ปีงบประมาณ 2526-2529 และ 2530-2534) มีระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และครูผู้ร่วมโครงการในโรงเรียนใน

โครงการ กศ.พช. มีทัศนะเกี่ยวกับระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. ไม่พบปฏิสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเวลาที่โรงเรียนเข้าร่วมโครงการ และสถานภาพของครู ต่อระดับปัญหาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ทั้งโดยรวมและเป็นรายด้าน

มานิจ จันทรธิ (2527) ทำวิจัยเรื่อง "บทบาทร่วมพัฒนาชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด" ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง เห็นว่าโรงเรียนดำเนินบทบาทร่วมพัฒนาชุมชนในระดับปานกลาง และเมื่อศึกษาเป็นรายด้านพบว่า ด้านอนามัย ด้านเกษตรกรรม ด้านนันทนาการ ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม และด้านการศึกษา ทั้งผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง มีความเห็นตรงกันว่า โรงเรียนแสดงบทบาทร่วมพัฒนาในระดับปานกลาง ส่วนด้านความสวยงามของชุมชนและด้านหน้าที่พลเมืองทั้งผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง มีความเห็นว่า โรงเรียนแสดงบทบาทในระดับน้อย หรือค่อนข้างน้อย ด้านอาชีพและเพิ่มรายได้ ประชาชน ผู้บริหาร และครูมีทัศนะว่า โรงเรียนแสดงบทบาทร่วมพัฒนาด้านนี้อยู่ในระดับน้อย หรือค่อนข้างน้อย แต่ผู้ปกครองเห็นว่าโรงเรียนแสดงบทบาทในระดับปานกลาง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้บริหารและครู มีความเห็นว่า ปัญหาในการดำเนินบทบาทร่วมพัฒนาชุมชนของโรงเรียนที่มีอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ปัญหาในด้านการขาดบุคลากร การขาดวัสดุอุปกรณ์ การขาดเวลาในการปฏิบัติงานและการขาดงบประมาณ ส่วนผู้ปกครองกลับเห็นว่า ปัญหาที่มีอยู่ในระดับสูงได้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจาก การขาดบุคลากร การขาดแคลนงบประมาณ การขาดการประชาสัมพันธ์ การขาดเวลาในการปฏิบัติงานนอกโรงเรียน และการขาดวัสดุอุปกรณ์

ศิลา จันทรขรณ์แก่น (2535) ได้ศึกษาปัญหาการปฏิบัติงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

1. ปัญหาการปฏิบัติงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนที่ดำเนินงานหมู่บ้านลำหลัง ปานกลาง และก้าวหน้า โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสพปัญหาอยู่ในระดับมากใน

ด้านจัดโรงเรียนเป็นศูนย์ประสานงานบริการด้านวิชาการและวิชาชีพแก่ชุมชน และในด้านจัดทำ การศึกษาด้านวิชาชีพที่จำเป็นแก่ประชาชนทั้งในและนอกโรงเรียนส่วนด้านอื่น ๆ มีปัญหาอยู่ใน ระดับปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียนที่ดำเนินงานในหมู่บ้านลำหลัง ปานกลาง และก้าวหน้า มีทัศนะ เกี่ยวกับปัญหาการปฏิบัติงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) โดยส่วนรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือ มีปัญหาอยู่ระดับปานกลาง และเมื่อ พิจารณา เป็นรายด้านแล้วพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนที่ดำเนินงานในหมู่บ้านลำหลัง ปานกลาง และก้าวหน้า มีทัศนะเกี่ยวกับปัญหาการปฏิบัติงานตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขต ชนบท (กศ.พช.) แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน

สนอง คุณมาศ (2527) ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทการพัฒนาชุมชนของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ"

1. ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ แต่ละด้านและโดยรวมเฉลี่ย ทุกด้านอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียนที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน ผู้บริหารโรงเรียนที่มี ประสบการณ์ในการบริหารต่างกัน และผู้บริหารโรงเรียนที่มีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีบทบาทการพัฒนา ชุมชนด้านต่าง ๆ แต่ละด้าน และโดยรวมเฉลี่ยทุกด้านอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

3. ผู้บริหารโรงเรียนที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง มีบทบาทการพัฒนาชุมชนมากกว่าและแตกต่างจากบทบาทการพัฒนาชุมชนของผู้บริหารโรงเรียน ขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อวิเคราะห์เป็นรายด้านพบว่าผู้บริหาร โรงเรียนขนาดกลางกับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กมีบทบาทการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรมและ ค่านิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ในการบริหารต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ปานกลาง มีบทบาทการพัฒนาชุมชนมากกว่าและแตกต่างจากบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์มาก และผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อวิเคราะห์เป็น

รายด้านพบว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ปานกลางกับผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อยมีบทบาทการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพอนามัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาการชุมชนด้านต่าง ๆ แต่ละด้านและโดยรวมเฉลี่ยทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารโรงเรียนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ตั้งโรงเรียนซึ่งตนเป็นผู้บริหารอยู่ มีบทบาทมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนที่อาศัยอยู่นอกชุมชนที่ตั้งโรงเรียนซึ่งตนเป็นผู้บริหารอยู่ ทั้งโดยรวมเฉลี่ยทุกด้านและในด้านต่าง ๆ แต่ละด้าน

สมพงษ์ วงศ์กาฬสินธุ์ (2537) ได้วิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพการดำเนินงาน ของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายการกิจกรรมพบว่าการรักษาความสะอาด มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด พัฒนาการดำเนินงานมีอยู่ในระดับน้อย แต่เมื่อพิจารณารายการกิจกรรมแล้วพบว่า มีปัญหาในระดับมาก 10 กิจกรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียน การฝึกถนอมอาหาร การอนุรักษ์วรรณคดีไทย การจัดกิจกรรมวันกตัญญู การประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และพัฒนาชุมชน การคัดเลือกบุคคลตัวอย่างของชุมชน การจัดทำบ่อปลาสาธิต การจำหน่ายผลผลิต การจัดโรงเรียนเป็นแหล่งวิชาการ การประสานงานในการฝึกอาชีพแก่ชุมชน โรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทมีความต้องการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมาก

2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินงาน ระหว่างโรงเรียนดีเด่นกับโรงเรียนทั่วไป ที่อยู่ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) พบว่า มีระดับความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการคัดเลือกผู้นำตัวอย่าง มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กิจกรรมการตกแต่งป้ายข่าวเหตุการณ์ และกิจกรรมการเผยแพร่ความรู้ ข่าวสารประจำวันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อิสระ ไชยปราบ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาด

หวังในการพัฒนาชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย" และผลการวิจัยพบว่า 1. ในโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ทุกขนาดโรงเรียนมีบทบาทที่คาดหวังในการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับสูงในบทบาทรวมทุกด้าน 2. โรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ที่มีขนาดแตกต่างกัน มีบทบาทที่คาดหวังในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับสูง ในบทบาทรวมทุกด้าน ทุกขนาดโรงเรียน 3. โรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ทุกขนาดโรงเรียนและที่มีขนาดแตกต่างกัน มีบทบาทที่ปฏิบัติจริง ในการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง ในบทบาทรวมทุกด้าน 4. ปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงานคือ บุคลากรไม่เข้าใจการดำเนินการตามโครงการ เท่าที่ควร ผู้บริหารย้ายโรงเรียนบ่อย ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านวิชาชีพขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โรงเรียนตั้งอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร (บนเชิงเขาหรือที่ราบสูง) ไม่เอื้อต่อการดำเนินงานตามโครงการ การจัดสรรงบประมาณค่อนข้างน้อยและล่าช้า โรงเรียนไม่สามารถจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ให้ตรงกับความต้องการที่จำเป็นจริง ๆ ของโรงเรียนและชุมชน 5. ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาอุปสรรค คือ เร่งประชาสัมพันธ์ให้บุคลากรทุกฝ่ายเข้าใจ ผู้บริหารโรงเรียนควรดำเนินงานต่อเนื่องจากผู้บริหารคนก่อนที่ดำเนินงานไว้แล้ว บรรลุหรืออบรมบุคลากรให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ หน่วยเหนือควรจัดสรรงบประมาณในการจัดหาแหล่งน้ำในโรงเรียน ควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมและให้ต่อเนื่อง ควรให้โรงเรียนจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ให้ตรงกับความต้องการที่จำเป็นของโรงเรียนและชุมชน

จากการวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดพอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานตามโครงการ กศ.พช. มีอยู่หลายอย่างหลายประการที่แตกต่างกัน เช่น คุณลักษณะของผู้บริหาร สภาพของท้องถิ่น การสื่อสาร การบริหารงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ มนุษย์สัมพันธ์ แรงจูงใจ และความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานตามโครงการ ได้แก่ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ความรู้ความสามารถของครูที่จะดำเนินงานตามกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ประชาชนยากจน ครูไม่มีเวลาพอ ขาดการประสานงานจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เน้นว่าเป็นจุดที่น่าสนใจยิ่ง และผู้วิจัยได้นำมาเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ด้วย